3 1761 06611146 9

Presented to the

LIBRARY *of the*

UNIVERSITY OF TORONTO

by

DR. J. R. WYNNYCKYJ

PG
3948
L4727D87
1911
c.1
ROBARTS

М. ЛЕВИЦЬКИЙ.

ДУРИСВІТИ.

(ПРИГОДИ З ЖИТТЯ).

LIBRARY
JUN 25 1962
UNIVERSITY OF TORONTO

Накладом Українсько-руської
Видавничої Спілки.

Київ
Друкарня Я. Б. Неймана і К-о.
1911.

LIBRARY
JUL 2 5 2002
UNIVERSITY OF TORONTO

5 VI

I.

Доводить ся селянам їздити у великі міста: у Київ, Одесу—чи то на прощу, на богомілле ніби-то, чи по инших яких справах і користують ся з їх простоти та несвідомости пройдисвіти та злодюжки, щоб обікрасти їх або иншим яким способом видурити в них гроші. Отже, щоб остерегти таких легковірних людей, я хочу розказати скілька пригод, що так чи инакше стали менї відомі.

На Поділлї купували селяне у пана землю. Не так уже й багато тої землї було, десятин з півтораста, та при такій тїсноті земельній, як тепер стало, то й се шматок чималий. Купували громадою тай роскинули, як і хто там був записав ся: хто на три десятини, хто на пять, а хто дужчий, той на більше. І бу-

ла така умова, що на завдаток мають люде дати панови по десять карбованців з десятини, а як уже зроблять „запродажну“, то знов таки по двадцять карбованців з десятини, а тоді вже мали взяти позику з банку і до решти сплатити панови.

А виїхав тим часом той пан в Одесу і така була умова, що завезуть йому люде ті гроші і там таки, в Одесї тій, запродажну напишуть умову.

Ото-ж і склали люде той завдаток, тих півтори тисячи, нїби-то по десять карбованців з десятини, вибрали двох поважних господарів, письменних та тверезих, Івана Сороку та Матвія Гончарука, написали їм довіренність од себе, дали гроші тай виправили до пана в Одесу.

От поїхали ті люде. Та стала ся їм така пригода; вже перед самою Одесою занедужав Сорока, чи зїв чого несвіжого, чи води може нездорової напив ся, чи хто його зна чого? Взяли його кольки в животї, зблював усе чисто, що їв був, а з сили знав так, що й сидїти не може.

Клопіт тай годї.

Приїхали в Одесу. На превелику силу зволїк Гончарук хворого Сороку на звощика та й повіз у якийсь заїзд: він уже був раз в Одесї то знав той заїзд.

Було вже над-вечір. Напоїв Гончарук хворого товариша чаєм, сам попоїв де-чого, що з-дому взяли з собою тай полягали спати.

Вранцї Сороцї нїби полегчало в серединї, тільки охляв він так, що на ногах не встоїть.

— Хіба вже так зробимо, куме—каже Гончарук,—піду я пошукаю пана, справлю з ним усе, як слїд, а як уже треба буде в нотаріуса підписувати умову тую, то заберу вас на звощика, повезу туди, підпишемо тай гайда до дому.

— Як так, той так,—каже Сорока. Бо я таки не здужаю ходити з вами.

Взяв Гончарук гроші і пішов шукати пана. Іде тай питає дорогою людей: де тая Надеждинська вулиця? Там той пан стояв. Питає одного, другого, справляють його люде, куди треба, аж один якийсь молодий, огрядненько, по панському вбраний, і каже йому:

— Ще далеко, чоловіче. Я у той бік іду, то покажу, де.

Пішли разом.

— А ви-ж кого там шукаєте?—питає той молодий.

— Пана,—каже Гончарук,—такого-то.

— Справу яку маєте?

От Гончарук взяв тай розказав йому все, по щирости: що землю купують вони, що приїхали завдаток платити, умову писати, що занедужав товариш,—усе чисто розказав.

— Добре діло робите,—каже молодий,—що землю купуєте. Щасти вам Боже. Тепер без землї селянинови—що рибі без води. А звідкіля будете?

— Зо Слобідки,—каже Гончарук,—що коло Крутих. Може знаєте?

— А як-же!—каже той молодий, тай зрадів ніби. Я-ж сам з тих сторін. У Крутих бував.

Зрадів і Гончарук, що на земляка натрапив.

Ідуть далї балакають.

— А знаєте що земляче,—каже той молодий;—зайшли-б ми у пивну та по кухлику пива випили-б. Спека-ж така!

А спека й справді була: після Спаса воно діяло ся.

Не хотів Гончарук гаяти час на те пиво, та ніяково знов землякови відмовити.

— Ніколи,—каже він,—часу шкода...

— Та се-ж одна хвилинка. Ось тут, у холодочку. Ходім, я вас почастую.

Зайшли. Звелів той молодий подати пива. А коло вікна за столиком сидів якийсь пан, здоровий з чорною бородою, добре, по панському вбраний й собі пє пиво. Той молодий, побачивши його, зрадів дуже.

— О, Іван Іванович,—каже,—а ви що тут робите?

— Те саме, що й ви,—каже той.

Підійшов молодий до бородатого, поговорили щось проміж себе. А тим часом подав хлопець пиво.

Молодий вернув ся до Гончарука, налив шклянки, почастував його. Поки вони пили те пиво, той бородатий встав і пішов до дверей.

— Ви куди?—питає молодий.

— У банк іду,—каже бородатий,—гроші несу.

І пішов.

Випили пиво, молодий росплатив ся і пішли вони з Гончаруком далї. Пройшли скілька вулиць.

— Ось уже зараз і Надеждинська буде,—каже молодий.

Коли се бачуть біжить проти них той самий панок бородатий, що у пивній був,—переляканий такий, задиханий.

— Ви сею вулицею йшли?—питає він Гончарука й молодого.

— А сею ж.

— Осе тільки що я сюдою пройшов тай гроші свої загубив... пять тисяч... Ви знайшли?

— Нї,—каже молодий. Нїяких грошей ми не бачили.

— Пять тисяч!—жахнув ся Гончарук. Тай мимохіть лапнув себе за кишеню, де був його гаман з грішми.

Гаман був у кишенї.

— Не може бути,—каже той бородатий. Крім вас нїхто за мною не йшов. Ви мусїли знайти.

— Та нї, паночку,—каже Гончарук,—їй Богу не бачили ми нїяких грошей. Біжіть далї, шукайте, поки час.

— То ви знайшли! — сердито сказав бородатий панок молодому та вхопив його за груди. Слухайте, віддайте, бо то не жарт! Пять тисяч!

— Чи ви здуріли, Іване Івановичу?— каже молодий. Як би знайшов, то віддав би. Хіба я злодій який? Ось осей чоловік бачив, то мій земляк.

— Таки не знайшли, пане,—заступився Гончарук,—ні вони, ні я.

— То значить ви підняли!—причепився той бородатий до Гончарука тай лап його за груди.

— Ото напасть якась!—каже молодий. Згубив гроші чоловік тай з глузду зсунув ся, до чесних людей чепляєть ся.

— То ж пять тисяч!—хрипким голосом репетує бородатий.

— Знаєте що,—каже молодий. Як що ви нам не ймете віри, то зайдім сюди, ось у сей двір, то ми вам повивертаємо свої кишені і ви перевіритесь, що ваших грошей у нас нема. У мене своїх карбованців десять, а осей чоловік має свої, тисячу, чи скільки там, не знаю.

— Півтори тисячи,—каже Гончарук.

Зайшли у якийсь двір. Гончарук добув гамана, показує.

— Ось мої гроші, там таки й папери, довіренність.

А сам вивертає всї кишенї.

Переглянув той бородатий Гончаруків гаман, подивив ся у папери, а далї віддає йому все тай каже;

— Коли ваші, то й беріть собі. А де-ж мої гроші?

А тим часом і молодий панок повивертав свої кишенї.

— Нате, дивіть ся,—каже.

Бородатий тільки руками сплеснув.

— Біжіть, — каже молодий,—не гайте тут часу, може ще знайдете свої гроші.

Той бігцем вибіг вибіг на вулицю.

— З такого лиха, то й розум утратила людина,—каже молодий.

— Та ще-б пак!—каже Гончарук. Хіба то малі гроші?

Вийшли на вулицю, пройшли трошки.

— Ось вам і Надеждинська,—показує молодий праворуч,—а менї у сей бік треба. Бувайте здорові, земляче.

— Бувайте здорові! Спасибі вам паночку,—попрощав ся Гончарук.

Повернув праворуч тай пішов шукати того дому, де їх пан поміщик мав стояти.

Шукає, питає,—ніяк не знайде. Підійшов до городового.

— Чи не знаєте, будь ласка, де тут пан Васьковський живе?

— Так не скажу,—мовить городовий,— а як скажете, в якому нумері, то знайдемо.

— Та ось у мене записано, каже Гончарук, № 26, Надеждинська вулиця.

— Овва!—каже городовий. То ви в самперед підіть на Надеждинську вулицю, а тоді вже шукайте того нумера.

— А се-ж хіба не Надеждинська? здивував ся Гончарук.

— Се Пушкинська. А Надеждинська далеченько. Ось у той бік ідіть та йдіть, там далї спитаєте...

— Що за мара?!—здивував ся Гончарук та аж руками розвів.

— А ви не тутешнї?—питає городовий.

— Та не тутешнїй. А ото диво: тут панок один водив мене,—земляк нїби мій, —та й сказав, що осе Надеждинська.

— Брехав ваш земляк,—каже городовий.

— На що-ж йому було брехати?—дивував ся Гончарук. Я-ж його не просив, —сам він казав, що до самого міста доведе. Ще й пивом частував...

— То ваш знайомий?—питає городовий.

— Та ні, у-перше його бачив.

— І так, незнайомий, пивом вас частував?

— Еге.

— Ой, глядіть дядьку, чи не жулик то був одеський,—каже городовий. Чи не витягнув він у вас грошей часом.

Гончарук лапнув ся за кишеню.

— Ні, гаман є.

— А ну, подивіть ся у гаман,—каже городовий.

Гончарук роскрив гамана.

— Мати Божа! Грошей нема!.. скрикнув він.

У гамані були тільки папери, довіренність, а гроші, як язиком злизало...

Отак-то орудують злодюжки по великих містах. Дотепні вони, моторні, хоч кого обдурять, туману напустять. Ніколи не треба по чужих містах хвалити ся не-

знайомим людям, скільки грошей маєш, за якими справами їдеш.

II.

Селянин з-під Кремянця, Влас Терновий погнав корову на ярмарок у Дубно. Доброго заводу була товарина, з тих німецьких, не стара ще. От і продав він ту корову за півсотні й три карбованці. Випили могоричу з покупцем, як воно ведеть ся, а далї й пішов на вокзал, щоб до дому машиною вернути ся: трохи не чотири милї тріпав він пішки, гнавши корову, то вже тепер, після доброго ярмарку можна було не жалїти яких два сороківцї на залїзницю.

Купив собі Влас білєта і дочекавши ся поїзду, сїв у ваґон. Бачить: знайомий Жидок сидить кремянецький таки, Янкель. Народу було у ваґонї не густо; от і сїв собі Влас коло Янкеля, а навпроти їх сидїв якийсь чоловік,—чи міщанин який, чи шляхтич—не розібрати; по городянському вбраний, ще не старий.

— Ну, як вам ярмарок удав ся?—питає Власа Янкель. Продавали що?

— Корову продав,—каже Влас.

— Добре?

— Не конче. Ціни тепер на товар нема доброї.

— Однаково?..

— Півсотні ще й три. Думав хоч за копу карбованців, та ніяк не дають.

— Добра корова, коли за півсотні пішла...

— Добряца,—каже Влас.

Тай добув з кишені гамана і почав перераховувати гроші.

Тим часом той чоловік, що проти них сидів, питає їх:

— А скажіть, люде добрі: чи добре тут торгують вином?

— Вином?—здивував ся Влас.

— Еге, вином; по винярнях, значить, по „ренськових погребах“, як кажуть.

— Не знаю,—мовить Влас. Ми до вина не звикли. Монополія торгує добре, а що вже до вина, то хіба панів питайте, бо ми його не пємо.

— А у нас люде дуже його пють,— каже той чоловік.

— А ви-ж звідкіля?—питає Влас.

— З Бесарабії. І роблять там люде багато вина: мало не у всякого селянина виноградник свій є, прибуток добрий дає.

— В Бесарабії то я знаю,—каже Янкель; там з вина люде часом мають більше доходу, як з хлїба. А тут люде не вживають вина.

— Не вживають,—каже Влас. У церкві, хіба, до причастя.

— А ви чого-ж за вино питаєте?—спитав Янкель.

— Я, бачите, вином торгую,—каже той чоловік. Маю свою винницю, у людей скуповую. То думка така була: чи не пішло-б од нас вино й сюди. Осе був у Дубнї, а тепер до Кремянця їду. Та щось, я бачу, тут до того краму люде не охочі.

— А по чому вино?—питає Янкель.

— Як яке. Є й по три карбованцї відро, й по чотирі,—котре молодше, кисленьке, і по шість карбованцїв є, і по вісїм,—се вже старіще, виморозки.

— По три карбованцї відро, то не дорого,—каже Влас. Може-б таке й брали-б у нас.

— Таке дешеве для продажу не дуже годяще,—каже той чоловік: кисне воно, довго стояти не може. А по шість карбованців, то вже добре: що більше стоїть у льоху, то краше стає.

Він витягнув з-під лавки кошика і добув з його пляшку і шкляночку.

— Ось покоштуйте,—каже. Осе я його на спробу та на показ везу.

Налив шклянку вина червоного та частує Власа.

— Покушайте, — каже, — як воно вам здаєть ся?

Влас узяв шклянку, надпив трошки.

— Пийте все,—каже той чоловік. Я-ж за се грошей не візьму. То для спроби.

Влас випив усю шклянку.

— А що?—питає той.

— Нічого,—каже Влас. Міцненьке.

Той налив знов, та до Янкеля.

— Попробуйте,—каже.

Покоштував Янкель, скривив ся.

— Пийте, пийте,—каже виняр,—розсмакуйте.

— Терпке воно,—каже Янкель,—та гірковате ніби.

— Бо нічого до нього не додано,—каже виняр, ні меляcу, цукру ніби-то, ні води. Натуральне вино завжде терпке буває. А вам як воно здало ся?—питає він у Власа.

— Та... я, знаєте, не дуже в такій справі тямущий, бо ніколи я того вина не пив. А здаєть ся нічого пєть ся.

— А ви покоштуйте ще,—каже виняр; —може ви добре не розсмакували.

А сам наливає знов шклянку.

— Та нехай-би... одмовляєть ся Влас.

— Чого ви? Я-ж грошей не правлю. Мені аби люде розібрали, то може я й покупців собі знайду. Попробуйте.

Влас випив ще шкляночку.

— А й справді воно ніби гірковате,— каже він.

— Бо ви не звикли до нього. У нас, у Бесарабії всї його пють, діти навіть.

— То у вас там такий звичай,—каже Влас; а у нас люде горілку пють. Ще, знаєте, буває, як з-за кордону пачкарі привезуть австрійського шпирту,—отам-то міцний!.. Отаку шклянку як би випив одразу, той очи тобі рогом полїзуть.

— Спирт то одно діло, а вино—зовсїм инше,—каже виняр. Такого вина, хто до нього звик, то й дві пляшки вине, око цїле, а в голові нїчогісенько того хмелю не буде.

— А вже-ж,—каже Влас.—До всякого дїла звичка потрібна.

— Однаково, як же вам вино сподобало ся?

— Нїчого,—каже Влас. Наче трошки забирає в голову.

— Бо не звикли, кажу. Покоштуйте ще трошки.

Тай знов наливає.

Вже Власови добре таки вдарило було в голову, та коли частують чемно, то як же його не випити? Глянув він на Янкеля, а той вже головою в куток притулив ся тай куняє.

— Ото,—каже Влас—слабий на голову! Вже закуняв.

— Де-ж таки рівняти жидівську голову до хрестиянської,—усміхнув ся виняр.

Випив Влас третю шклянзу того вина, та так йому світ закрутив ся, що аж в очах темно стало і вже він не тямив, що далї було...

———

Прийшов поїзд на станцію Кремянець, повиходили всї пасажири, счез кудись і той виняр з Бесарабії, а Влас і Янкель лежали на лавках, не ворушились. Пройшли кондуктори, давай їх будити—так нїякою силою не можна роскалошкати. Прийшов і жандарм. Роздивились—аж вони обидва без памяти, а кишенї у них усї повивертані і грошей —хоч би копійка яка лишила ся...

Одвезли обох у лїкарню. Влас так і не опамятав ся і помер тоїж ночи. А Янкель аж тільки на третій день до памяти вернув ся. Він менше випив за Власа, то й не отруїв ся на смерть. Од його-ж я й чув про всю оту подїю тай розсказав її осе.

Багато всяких отрут є на світї і знають їх дотепні злодії: і на сон зілля є, і дурмани всякі; можна тим лихом напоїти людину і з горілкою, і з вином, і чаєм, можна сонного дурману і до тютюну домішати і, почастувавши такою цигаркою людину, нагнати на неї такого сну, що може де-котрий, хто слабший, то сном вічним засне. Є ще й такі сильні отрути, що досить буває понюхати їх,

щоб заснути, або й зовсїм одубіти. Ще й, на лихо, пахнуть вони нїчого-собі приємно.

Отже не годить ся нїколи у дорозї та на чужинї приймати частування од невідомих людей, особливо напитків нїяких та тютюну, а надто—коли перед тим лехковірна та несвідома людина похвалила ся, що має при собі гроші.

III.

На Спаса селянин Трохим Рудь з жінкою та з дочкою зібрали ся у Київ на процу, Богу помолїти ся. Вже скілька лїт збірали ся, та все якісь перешкоди були: то по хазяйству не впорались були, то знов клуня була згоріла, а на третій рік сам Трохим був занедужав як-раз на Маковія—і нїяк не могли вибрати ся.

Отже, кажу, нарештї виїхали і нїяких їм перешкод не було.

Далеченька дорога була їм у той Київ: з полудня як виїхали по залїзницї, то аж другого дня вранцї приїхали. Дорогою у ваґонї їхали ще люде з ин-

ших місць, такі-ж саме прочане, на богомілля, як і вони.

Рудь і його жінка у-перше їхали в Київ; а з попутників багато було таких, що вже по два або й по три рази бували там, то-ж і розсказували вони все про ту Лавру, про печери, про того Марка-гробокопа, що по-пояс у землї закопаний, про глави мироточиві,—такого дива багато, що й не запамятати всього.

Приїхали у Київ, повиходили з ваґонів на той вокзал, оглядають ся. Народу—як комашнї тої: сюди—туди бігають, штовхають ся, а там дзвонять, а там свистить та машина,—аж голова ходором ходить, хто не звик до того.

Коли се підходить до Рудів жінка одна, підстаркувата вже, по простому, з міщанська, вбрана.

— Здраствуйте, люде добрі!—каже. Здоровенькі були! А ви-ж як тут опинили ся? От не сподївала ся!

Тай обіймає Рудиху, та цїлує.

Дивуєть ся Трохим, на жінку поглядає, а та й сама дивуєть ся.

— Чи не впізнали? питає тамта жінка. А я вас одразу впізнала. Правда, дав-

ненько воно, вже хто його знає, скільки літ...

— Та хто-ж ви будете, вибачайте?—питає Рудиха.

— А пізнавайте. Я-ж вас пізнала?

— Ніяк не згадаю!—каже Трохим.

— Ви-ж звідкіль?—питає та жінка.

— Та-ж з Вербки.

— Ну от, з Вербки! То і я-ж звідтіля. А пригадайте: чи не виїхала у вас з Вербки дівчина, літ вже може з двадцять тому буде... Га?

— От тобі маєш!—каже Трохим. Хіба так його відразу й згадаєш? То-ж шматок часу не аби-який, гей! Двадцять літ!..

— Чи не Скибиної вдови дочка?—згадала Рудиха.

— О!

— Мотря?

— Мотря!—

Та знов давай цілувати Рудиху та обіймати. Рада-радісенька така.

— Ото-ж мені радість сьогодня!—каже. Наче день ясніший став, що земляків побачила.

— А осе ваша дочка?—питає.

— Еге.

— Ну, її то ще й на світї тодї не було, як я з Вербівки виїхала. А осе моя дочка, Ганя,—показує.

Стоїть коло неї дївча, підлїток.

— Ну,—каже та Мотря,—чого нам тута стояти? Ходїм до нас, ми тут близенько сидимо. Чоловік мій, знаєте, за звощика тут. Заробляє добре, живемо якось... Хатина своя.

— Та спасибі...—каже Трохим.

— Чого там: спасибі? Ходїм тай годї. Я вас геть по всїх церквах поведу, у Лавру, до лева, все покажу, розскажу. Знаєте що? У нас і ставайте. Яка-ж я рада!

— Добре,—пристав Трохим. Ми-ж тут у-перше, не знаємо де та що...

— А вже-ж. Ось ви тут свої клунки покиньте, моя Ганя постереже їх, а мій чоловік потім підїде та привезе все. І вас у Лавру повезе. То-ж не близько.

— То як-же? Підемо?—питає Трохим жінку.

— Ходїм,—каже Рудиха.

— І дочка ваша нехай з нами йде. А ти, Ганю, тут постережи клунки, щоб кого буває, не скортїло... Знаєте: тут на-

род непевний, не те що у Вербці! Тут у руках тримаєш, та й то оглядай ся.

— А може-б ми їх узяли з собою?

— Та нащо вам тягати? Чоловік привезе у мить. Що там у вас є?

— Та одежина де-яка, харчів трохи,— каже Трохим.

— Там і гроші, ті що на образи куми дали,—каже Рудиха.

— Ганя постереже, будьте певні. Вона в мене дівка моторна, городянка. Ходім.

Пішли. Веде їх та Мотря, а сама дорогою розсказує, як вона тут спочатку бідувала, як по наймах тиняла ся, аж трохи не вмерла була з гарячки; як потім оддала ся заміж...

— Тепер менї добре, — каже. Дітки, хвалить Бога, нічого собі, тройко їх у мене. Старша геть усе по хазяйству справляє, а осе Ганя, що ви бачили, то середуща, а ще хлопець є, і той уже батькови помагає. Ось сюди ходім,—каже,— в осю вуличку. Ось тут недалечко й наша хата.

Підійшли вони до гарненької хати; чисто так, гарненько навколо.

— Постійте, голубчики мої, отут трош-

ки, я піду через кухню та відчиню вам двері.

Побігла вона по-за хату.

Стоять наші прочане, чекають. Не відчиняють дверей, не чутно нікого.

— Що се вона так забарилась?—каже Трохим.

Постояли ще.

Коли се відчиняють ся двері і виходить панок якийсь.

— А чого вам треба, люде добрі?—питає він їх.

— Та землячка тут наша, Мотря,—каже Трохим.

— Мотря? А хто-ж вона?

— За звощиком вона; привела нас до себе.

— Нема тут ніякої Мотрі,—каже той панок.

— Та се-ж її хата...

Панок здвигнув плечима, дивуючись.

— Се моя хата,—каже він. І ніякої тут Мотрі, кажу вам, нема, і звощика ніякого.

Трохим і жінка аж очи вилупили з дива.

— Як-же се так? Вона-ж пішла через

кухню, щоб двері нам одчинити, ось туди пішла, по-за хату.

— Нема там другого ходу,—каже панок. Хіба що через сусїднїй двір на другу вулицю вийшла ваша Мотря.

Пішли всї по-за хату, а там і справдї нїякого ходу нема, тільки у сусїднїй двір через невисокий тин перелїзти можна.

— То ваша знайома, чи родичка?—питає панок.

— Та нї, землячка, нїби-то. На вокзалї признала ся до нас. З нашого села, каже.

Тай розсказали панкови все, як було.

— Якась тут непевна штука,—каже панок. Біжіть лишень, на вокзал та подивіть ся, чи не пропали ваші клунки. Бо щось воно, здаєть ся менї не тее... Земляки та знайомі так не роблять.

Побігли наші прочане на вокзал, а там нї річей їхнїх нема, нї тої Ганї, що їх стерегла... Все счезло.

Добре, що мав Трохим у шапцї зашитих карбованцїв тридцять; було хоч зацо до дому вернутись; а як-би не те, то довелось-би пішки та жебраним хлїбом пятьсот верстов мандрувати...

IV.

Ось про яку подію розсказував менї церковний староста з села Лозової, що на Поділю, Олекса Шпак.

Зібрав ся він у Київ Богу молити ся і доручили йому люде при сїй нагоді купити де-що для церкви нову ризу чи образа, не памятаю вже.

От він приїхав у Київ. Був у Лаврі, обійшов усї печери, вистояв вечерню і там таки у Лаврі переночував. Другого дня, після ранньої служби, подав ся він на Подол, бо там, сказали йому люде, найкраще можна купити всяку церковну справу.

Попереду пішов він у Михайлівський собор до святої Варвари, а звідтіля, через Андріївську гору пішов на Подол.

Іде Шпак з тої гори, вже й до „Лева“ близько, коли бачить: лежить на дорозї гаманець якийсь. Зігнув ся він підняти його,—аж враз із ним нахилив ся до того гамана якийсь чоловік, що поряд із ним ішов.

— Осе ми разом із вами знайшли гамана,—каже той чоловік, - то вже подї-

лимо по правді те, що там є, проміж себе.

— Що-ж каже Шпак,—як у-двох знайшли, то треба поділити ся, нема що.

Відкрив він того гамана; на три відділи він був: у двох нема нічого, а в середньому щось загорнуте у тоненькому папірці.

Розгорнули, а там хрестик золотий, посередині камінчик білий, у просяне зерно завбільшки, блищить.

— Золотий хрестик з брилянтом,—каже той чоловік.—Дорога річ.

— Як-же таку річ поділимо?—питає Шпак.

— А що-ж: продамо її, а гроші поділимо.

— Шкода продавати хреста, — каже Шпак, а сам розглядає того хрестика.

— Не ламати-ж його на двоє... А брилянта й не розламаєте,—се-ж дорога річ.

Коли се підходить до них панок якийсь, поважний собі, заможненько вбраний.

— Що се ви розглядаєте, люде добрі? —питає він.

— Та ось хрестика знайшли у-двох,—

каже той чоловік,—та не знаємо як поділити ся.

Взяв той панок хрестика в руки, подивив ся, повернув у руках.

— Дорога річ,—каже:—золотий з брилянтом... Карбованців з пятьдесять, кому не треба, коштує, а може й більше. То панський хрестик.

Віддав хрестика Шпакови тай пішов собі далї...

— Я й сам так думав, що не менш, як півсотнї він коштує,—мовить той, що в компанії знайшов.

— Ну що-ж,—каже Шпак,—то понесем куди продавати, чи що?

— Та треба якось зробити,—каже той, задумавшись.—Тільки знаєте що: одно — що небезпечно нести продавати, бо можна клопоту набрати ся: подумають,—чи не крадений, почнуть нас допитувати, ще й полїція вмішаєть ся,—бо нїхто-ж не бачив, що ми з вами знайшли його серед дороги. У Київі народ неймовірний, а злодюжок усяких тут справдї багато; а друге, що не маю я часу ходити по крамницям продавати, бо я—лю-

дина робоча: треба менї поспішати на службу.

— То як-же буде? -питає Шпак.

- Та хіба так: сплатїть менї половину того, що хрестик коштує, то нехай він буде ваш. Ось чужа людина, стороння, казала: кому не треба, то пів-сотнї дасть. Давайте менї 25 карбованцїв та беріть собі хреста. Може він і більше коштує, —то вже ваше щастє. Завидувати не буду.

— Так у мене і стільки грошей, не знаю, чи набереть ся,—каже Шпак, тай добуває свого гамана. — Ось,—каже,— двадцять карбованцїв маю, ось ще два, ось сорок копійок,—більше нема.

— Ну нехай вже й так буде,—каже той чоловік;—нехай там моє пропадає. Давайте двадцять два. Я й таких грошей не сподївав ся, йдучи на роботу. В мене очи не завидущі.

Віддав Шпак тому чоловікови 22 карбованцї.

— Прощайте,—каже той.—Нехай вам той хрестик щастє принесе.

Тай пішов собі.

— Ото щира душа якась,—подумав собі Шпак.—Робоча людина, а не жадлива.

А що-ж тепер далї робити?—думає він.—Гроші віддав, а покупку робити треба, та на дорогу до дому карбованців зо три треба... Доведеть ся таки того хрестика продати... А шкода!.. Ну, та нема чого шкодувати: і таке щасте менї трапило ся! Додам трошки своїх грошей на церкву за те, та дїтям більше гостинців куплю.

І пішов Шпак у ту крамницю, де всяку церковну справу продають.

Побачив він, що й там хрестів усяких багато, золота й срібла всякого, той питає крамаря, хрестика того знайденого показуючи:

— А скільки сей хрестик варт, будь ласка?

Крамар розгледїв хрестика, попробував його напилничком, потер і камінець той, що у хрестика вправлений.

— Копійок тридцять,—каже.

Шпак аж охолов.

— Та не може бути!—скрикнув він.

— Ну, може тридцять пять,—каже крамар.

— То-ж золотий хрестик... з брилянтом,—каже Шпак, а сам мало не плаче.

— Мідяний він, і не брилянт у ньому, а скло,—каже крамар.

— Мати Божа!—скрикнув Шпак, та аж руки заламав.

— Чого ви так?—питає крамар.—Переплатили за нього?

— Переплатив, та ще й добре!—зітхнув Шпак. Геть усї гроші, що мав, віддав!..

Тай розсказав він крамареви все, як було.

— То „басаманщики“ вас підловили,—каже крамар,—злодюжки такі, жулики. їх у Київі багато. Дурять вони оттак лехковірних людей: підкинуть отак яку річ, один нїби знайде з ким у компанії, а другий цїнує ту річ. І один жулик, і другий.

——

Ось у таку історію вскочив церковний староста Шпак. Ще добре, що на щастє його зустрів він у Лаврі знайомих людей, з сусїднього таки села, то хоч позичили йому грошей на дорогу. А то не було-б як і до дому вернути ся.

V.

Позаторік їхав мій знайомий селянин Прокіп Невеличкий у Київ і трапила ся з ним ось яка прикра пригода.

Їдати йому на залїзницю треба було у Руднї-Почаївській. От купив він собі білєта, заплатив за його 5 карбованців і 75 копійок тай став собі на перонї, дожидаючи поїзду.

Народу, як звичайно, товчеть ся на вокзалї багато. Звечоріло вже, ліхтарнї позасвічували скрізь.

Аж підходить до Прокопа якийсь Жидок, молодий собі.

— А куди ви їдете, дядьку?—питає.

— У Київ,—каже Прокіп.

— Ви вже взяли собі білєта?

— Взяв.

— А скільки заплатили?

— Заплатив, скільки сказали. Чого ти такий цікавий?

— Хіба не можна спитати?—каже Жидок.—Яка вам від того шкода, що я питаю?

— Та шкоди нема, а на-що тобі?

— А на те,—каже Жидок,—що й менї

треба у Київ, та не знаю скільки білет коштує, бо, кажуть, тепер дорожчі стали, ціну підняли скрізь. То не знаю, чи вистачить гроней?

— 5 рублїв 75 коп.,—каже Прокіп.

— От бачите: дорожчі стали. Скільки кажете? 5 руб. 35 коп.?

— Та нї, 5 руб. 75 коп.

— Та невже-ж так багато подорожчали? —здивував ся Жидок.—Мало не на цїлий карбованець. А-ну, покажіть білет.

Показав йому Прокіп білет свій. Той подивив ся,—по-ночі розібрати не можна. Підійшов до лїхтарнї, розглянув при світлї.

— Правда ваша,—каже, віддаючи білета.—Подорожчали. Що-ж робити!—каже далї, зітхнувши.—Треба йти, платити. Тут не виторгуєш.

— А вже-ж не виторгуєш!—усміхнув ся Прокіп.

Трохи згодом підійшов поїзд. Посїдали всї, кому їхати. Завізно було дуже, бо саме тодї з Почаїва вертали ся прочане-богомільцї.

От проїхали там скілька, з пів-години, чи може більше. Ідуть кондуктори

білєти провіряти, підходять і до Прокопа.

Дав він свій білєт, пробив його кондуктор клещиками і не віддає, а далї йде, а Прокопови каже:

— Вам зараз висїдати. Дубно зараз буде.

— Чого-ж менї у Дубнї висїдати, коли я до Київа їду?—здивував ся Прокіп.

— До Київа їдете, а білєт до Дубна взяли?—каже кондуктор.

— Та де-ж до Дубна? До Київа взяв!

Кондуктор іще раз подивив ся на білєт.

— Рудня—Дубно,—каже.—Ясно стоїть.

— Та нї-ж бо, до Київа взяв я,—змагаєть ся Прокіп.—5 рублїв 75 коп. дав.

— Тут стоїть цїна 39 копійок,—каже кондуктор.

— Люде добрі, змилуйте ся. Що-ж се таке? скрикнув Прокіп.—Як-же так?

— Ну, я вже не знаю як,—каже кондуктор.—Білєт ваш до Дубна—у Дубнї й виходьте. А хочете у Київ їхати, то купуйте собі там білєт до Київа.

— То за що-ж я гроші дав?—змолив ся Прокіп, а сам мало не плаче.

Обступили його инші пасажири, роспитують; як та що?

— Може ви помилились?—каже один.

— Та як-же помилив ся?

— Пригадайте, які гроші ви дали у касї?

— Дав шість карбованців, два папірці по три рублї, а менї той дав назад 25 копійок, десять і пятнадцать; ось вони.

— Та-ак...

Тим часом поїзд підійшов до Дубна. Кондуктор став над душею Прокопови: або вилазь, або йди купуй білєта до Київа. Пробував Прокіп змагати ся та нїчого не вдїє.

— Без білєта не поїдеш,—каже кондуктор.

Тут уже де-хто з пасажирів оступив ся за кондуктором, а другі—за Прокопом.

— Кондуктор не має права без білєта везти,—кажуть.—Він за се одвічає.

— Так то так,—кажуть инші.—А що-ж той чоловік винен, коли він заплатив гроші до Київа.

Прийшов жандарм, роспитав усе.

— А може ти помилив ся, чоловіче?—каже він.—Може брешеш?

— То я вам присягну ся, як хочете!— каже Прокіп.

— Мабуть касір помилив ся,—озвав ся хтось.

— То з якої-ж речі той чоловік має удруге платити, коли касір помилив ся?— кажуть инші.

— Ні, люде добрі,—каже Прокіп.—Касір не помилив ся. Я, хоч сам і неписьменний, а знаю, що до Київа був мій білет: ще у Рудні Жидок один дивив ся на його і бачив, що до Київа білет і ціна за його та сама, що я заплатив.

— А ти того Жидка знаєш?—питає жандарм Прокопа.

— Ні, не знаю.

— Ну, то я вже тепер знаю: то жулик, злодюжка був. Він підмінив білета: купив до Дубна, а підмінив за Київський та комусь відпродав його, і пять карбованців заробив собі. Позавчора о-так само чоловік один в Одесу їхав і також його білет оказав ся до Дубна, а не до Одеси. Питали вже й касіра... Оттак само: підійшов до чоловіка якийсь жулик, подивив ся на білет і віддав назад, а поки дивив ся, то й підмінив.

— Що-ж менї тепер у світї робити?— скрикнув Прокіп, сплеснувши руками.

- Купуйте нового білєта, коли хочете у Київ їхати, а на другий раз будьте обережнїйші та незнайомим людям нї гроней, нї білєта не показуйте, бо видурять. Не так, то сяк, а видурять...

VI.

А ось яка пригода стала ся на станції „Жмеринка“. То велика станція, де сходить ся до-купи скілька колїй залїзницї.

Лїт тому скілька їхав я з Камянця-Подільського у Київ. Була менї на тій Жмеринцї пересядка і треба було чекати другого поїзду довгенько, щось годин з півтори або зо дві.

От пішов я собі у залу I та II класу, попоїв чогось у буфетї чи чаю випив—не памятаю, а далї купив ґазету та сїв собі десь о-сторонь читати її, щоб не така нудьга була чекати.

Читаю я собі так, народ усякий навколо товчеть ся, а я й не дивлю ся. Коли се підходить до мене якийсь панок, добре вбраний, у форменому картузї, як у чиновників, а сам блїдий такий, пена-

чє хворий, очи червоні, дивно якось так дивить ся.

— Вибачайте,—каже він мені (російською мовою каже, як воно скрізь ведеть ся у нас, коли не „люде“, а „пани“ балакають, та я вже переказую по нашому, по вкраїнському),—вибачайте, — каже,— що турбую вас...—і кланяєть ся увічливо, картуза піднявши...

— А чого вам?—питаю я.

— Скажіть, будь ласка: чи не у Київ їдете ви?

— У Київ,—кажу.

— Чи не могли-б ви зробити мені одну послугу, дуже велику для мене. Не відмовте, будь ласка! Не відмовте... Зо мною стало ся нещастє... таке нещастє!..—і він затулив очи рукою.—О-о-о!—простогнав він.

— Кажіть, чим можу помогти?—питаю я.—Коли зможу, то чому-ж не помогти?

Він сїв навпроти мене до столика, підпер голову руками і почав говорити глухим голосом, що раз-у-раз перериває ся, бо сльози душили його. Разів скілька він витер очи хусточкою.

— Ой, не знаю, як і казати,—мовив

він.—Аж страшно чогось і згадувати!.. їхав я у Київ... жінку віз... операцію її треба було робити... Наші доктори не могли. Виїхали позавчора; я коло Балти живу... а вчора вранці вона, дорогою, вмерла... у ваґоні... отут, перед тою Жмеринкою... О-о-о!—простогнав він.

Мені аж мороз по-за шкуру пішов.

— Що-ж таке?—питаю.—Пізно взяли ся везти? Час прогаяли? Чи що?

— Чи я знаю?—каже він. Я тепер нічого не тямлю... я як дурний, як божевільний!..

Він ухопив ся обіруч за голову.

— Що ви тут робите?—питаю я.

— Що роблю? От висадики мене у Жмеринці, її... покійницю... Ох! Яке-ж то страшне слово!.. винесли її... бо, кажуть, не можна... у пасажирському ваґоні... покійників. Поклали її у якийсь товарний ваґон... брудний, паскудний, і стою я тут осе вже два дні!.. О, Боже мій!—простогнав він. — Слїдство якесь роблять, допитують... Що робити? Куди подїти ся?.. Ох!

— Заспокійте ся! — кажу я.—Ну що-ж

робити? Тяжке горе, що й казати, та сльозами не поможете-ж нічого.

— Знаю, знаю,—мовив він, витераючи очи хусточкою.—Сам один, нікогісенько... А дома двоє діток... Діточки мої! Сиротятка мої!

— Годі-бо, — розважаю я.—Не згадуйте... воля Божа! Нема-ж тут у вас кого знайомого, близького? Родича може якого.

— Нікого! У Київі мати моя і брат, а у Балті діти... Дав телеґраму, щоб приїхав брат, гроші й привіз. Ще до всього й обікрали мене чисто!

— Обікрали? Де? Як?

— А як з ваґону виносили... як забірали її... мою нещасну... Хтось забрав наші речі, клуночки, все... Чи мені тоді вони у голові були? Не дивив ся навіть. А потім оглянув ся: все чисто щезло! Одежа, білизна, гроші, що на ту операцію взяли... Отак, як тепер перед вами сижу, лишив ся... Навіть пальто моє тепле вкрали. Гроші трошки було при собі, дрібниця якась,—усе пішло на ті телеґрами. Осе сижу другий день, не ївши навіть, чаю не пивши. Та мені однаково їжа у горло не піде тепер. Чекаю

брата, а його нема. Думав, сьогодня вранці приїде—нема. Може у-вечорі, почтовим.

— А коли-ж ви дали йому телеґраму?

— Вчора-ж таки, зараз, як осе стало ся, годин в одинадцять чи о-полудні.

— У Київі брат, кажете?—питаю.

— У Київі. Осе-ж я вас хочу просити; зайдіть до його, розскажіть про моє горе... Може як раз на моє нещастє його нема тепер дома: він адвокат, то виїздить иноді на два дні, на три дні. То мати напевне дома, вона нікуди не виїздить, бо стара вже. То осе-ж бачите: доки я тут буду сидіти? Аж одчай бере!.. То коли брата нема, просіть, щоб мати вислала мені, по телеґрафу щоб перевела, рублів зо триста, ну хоч двісті. Та вони багаті, задержки з грішми не буде.

— Де-ж вони живуть?—питаю.

— Рейтарська вулиця, № 14, у власному домі. Голубович. І брат там таки, з матірю живе. Адвокат. Дуже прошу вас, зайдіть. Ось моя карточка.

Дає він мені візитову картку. Надруковано на ній: „Иванъ Михайловичъ Голубовичъ. Инженеръ-технологъ“.

— Я в акцизї служу,—на те він.—При казенному горілчаному складї. Просїть, щоб швидче вислали гроші, коли брат сам не може приїхати. Треба-ж менї домовину якусь справити... Я хочу її у Київ перевезти; там і батько похований... Кажуть инакше не дозволять перевозити, як у цинковій труні. А ся труна карбованцїв із сотню десь коштує. Дав телеґраму в Одесу, щоб вислали.

— Добре,—кажу,—зараз зайду, як тільки приїду; простїсенько з вокзалу до них поїду, щоб скорійше.

— Спасибі вам,—каже він і руку мою стискає.—Я якось передчував, що ви менї поможете. Осе хожу тут, думаю; що робити? На другу телеґраму вже й грошей нема. Аж осе чую: ви питаєте швейцара: чи скоро на Київ поїзд буде? Та й прийшла менї ося думка—попросити вас. Подивив ся я на вас, тай так нїби хтось менї на вухо шепнув: се видко людина добра, не відмовить. Я й підійшов до вас. Бачу, що не помилив ся. Спасибі вам.

— Нема за що,—кажу.—І доброcти особ-

ливої тут не треба. Я думаю—всякий поміг-би вам у такому горі.

— Де там! Не кажіть!—скрикнув він. Оттут: не люде, звірі якісь. Не то, що помогти, а здерти всякий хоче. Не кажу вже про злодіїв, що обікрали мене: скрізь їх досить є. А всї инші: начальники, жандарми, телеґрафисти навіть. Поки я допросив ся, щоб хоч ваґон той товарний чистїйший дали, щоб її тим часом покласти... Боже мій! З під худоби, смердячий якийсь, або з-під вугля дають... Або телеґраф той? Хотїв другу телеґраму дати братови, а грошей не маю-ж; знають усї вони, що окрадено мене, жандарм протокола писав. Прошу їх: пошлїть телеґраму, а я вам гроші зараз верну, як тільки одержу їх, у-двоє вам поверну. Де там! У камяної скали швидче допросиш ся! Спочуття ось на стілечки нема! Тільки й знайшло ся щирої людини, що сторож. Той хоч пожалїв... Жінку свою покликав, обмили вони покійницю... бо кров їй ротом пішла була... О-о-о!—простогнав він закриваючи лице руками.

Жаль менї стало бідолаху. Щоб хоч

трошки відвернути його думки від того нещастя, я сказав йому:

— Слухайте, добродію. Зїжмо чого, вина випиймо... га? Я скажу подати. Ви-ж десь давно вже не обідали?

— Не хочу... не можу!—озвав ся він.— Стане менї в горлї все... Чаю хіба скажіть подати, може випю.

Сказав я подати чаю йому й собі, вина взяв пляшечку червоного та у чай йому підливаю: нехай, мовляв, хоч трошки підкрепить ся.

Пє він чай, а я дивлю ся на його: такий пригноблений, такий нещасний, аж дивити ся жаль. Далї каже він:

— Добродію, коли ви так добрі, то ще попрохаю вас...

— А що? Кажіть.

— Коли у вас є зайві гроші, позичте менї поки-що. Так гірко й тяжко сидїти без копійки у чужому місцї... Я не звик, бо не бідний я, нїколи нужди такої не знав. А мати моя або брат віддадуть вам зараз, з великою подякою. Вони люде багаті, багатїйші за мене.

— Добре,—кажу, та й гамана добуваю.

—Не багато лишнїх у мене, а знайдеть ся де-що. Скільки-ж вам?

— Чи я знаю?—каже він.—Скільки можете.

— Ось,—кажу,—карбованцїв 25. Буде?

— Буде,—каже. Хоч принаймнї тій свинотї кланятись не буду. Дайте менї ту карточку, що я вам дав і може олівець маєте. Я напишу два слова до матери.

Дав я йому картку і олівець. Написав він на картцї до матері і дає менї. Читаю: „Мамочко люба! Осей добрий чоловік, що доручить вам картку, поміг менї у моїм тяжкім горі і теплим словом, і грішми. Віддайте йому 25 карб., що він позичив менї і як найшвидче вишлїть менї по телеґрафу 300 карб. Нехай Коля приїде, як може. Менї дуже тяжко самому. Іван“. Адресу написав: Рейтарська, 14.

— Спасибі вам,—каже,—спасибі за все. Може пройдете тепер зо мною туди... до неї... Я хочу послати кого до церкви, щоб панахиду відправити... Вона набожна була...

— Нї,—відмовив ся я.—Одно, — скажу вам по правдї: дуже менї тяжко і прик-

ро на покійників дивити ся, а друге— боюсь, щоб часом поїзду свого не пропустити. Вже-ж незабаром надійде. Ідіть вже самі.

— То я може з вами посижу, поки поїдете.

— Як знаєте, кажу,—як хочете.

Посидів він хвилинку, похиливши голову.

— Ні,—каже далї,—піду я туди... до неї...

— Ідіть,—кажу,—ідіть.

— Спасибі вам ще раз,—каже він, міцно стискаючи мою руку,—спасибі за все...

У Київі простїсенько з вокзалу я подав ся на Рейтарську, відшукав дім № 14. Подивив ся на дверях: всякі там і таблиці, а адвоката Голубовича нема. Подзвонив до дворника.

— Тут адвокат Голубович?—питаю.

— Нема тут такого.

— То-ж його дім? Його матери?

— Ні, то дім Ленчевського.

— № 14?

— Так.

Подивив ся я на картку, що дав менї у Жмеринцї той інженер-технольоґ: ясно стоїть адреса: Рейтарська, № 14. Дивно менї стало.

— Може сусїднїй дім його?—питаю.

— Нї,—каже дворник.—Сусїднїй—Вишневського, а з того боку—Попова, купця.

— А може де далї?—питаю.

— Не знаю такого,—каже,—Голубовича?

— Еге. Голубович. Адвокат.

— Ось, там, трохи далї адвокат живе. Та якось инакше він зветь ся.

Пішов я далї. На одних дверях табличка: „Присяжный повѣренный Лубковскій“.

— Зайду,—думаю собі,—до сього та роспитаю. Може адвокат адвоката знає.

Зайшов, подзвонив. Вийшов до мене адвокат Лубковський. Питаю його, чи не знає він такого Голубовича.

— Нема такого і в Київі. Я всїх адвокатів знаю...

Оттак і по сей день. Оттак обдурив і мене дурисвіт—жулик, дарма, що й не дуже лехковірний я, і письменний, і по всяких світах бував...

В. Самійленко. Україні. Поезії . . . . . 80 коп.
Й. Бойєр. Сила віри, роман . . . . . 50 „
О. Кобилянська. „В неділю рано зіле копала“ 80 „
М. Лозинський. Польська народова демократія 50 „
С. Ковалїв. Мій похресник і інші оповідання 60 „
„ Чародійна скрипка. Оповідання для молодїжи . . . . . 60 „
А. Оляр. Від монархії до республїки . . . . 20 „
Генрих Гайне. Фльорентийські ночи, пер. Ів. Франка . . . . . 50 „
Марко Вовчок. Посмертні оповідання . . . 75 „
Л. Журбенко. Філїстер. Повість з життя української інтелїґенції в Галиччинї 1 р. 65 „
Кнут Гамсун. Пан, пер. Л. Пахарезський . 40 „
Р. Кіплїнґ. Оповідання, пер. Н. Романович . 60 „
К. Біхер. Повстаннє народнього господарства, пер. М. Залїзняк . . . . . 60 „

15 ф

Всї видання

Видавничої Спілки

можна купити

на складах Видавництва:

В книгарнї „Л.-Н. Вістника“, Київ, В.-Володимирська 28.

В українській книгарнї Харьків, Рибна 25.

В книгарнї Наукового Т-ва ім. Шевченка, Львів, Ринок 10.

Цїна 15 коп.